

որ թէ քիչ ու շատ
Բարեոյի բլլամ իրատն

լեզուն՝

“Ասէ՛ղ քէ-քէմ”
Մերի ու իւր-քէմ”

(անդ, էջ 7), 1900 թ.ուական կրեւն պատճառն
անշուշտ “կաղանդէքի նուրիւ Լուզնով է:
Տպագրութիւնը մաքուր ու գեղեցիկ, Կ.

93. Գլխորդնան Բէրիւս—ձերքը գեւ. աչքէ
չանցողցած՝ մասնական ճակատին ամենէն սկիզբն
աչքերուն հանդիպեցաւ. “28” Հրատարակաւ
թիւն Դաւթեան գործակալութեան՝ վերնագրերը,
որ զմեզ կարծես ապահովցուց, թէ կատարեալ
գործ մըն է: Ստուգիւ ալ սխալած չէինք մեր
կարծեաց մէջ, երբ սխալեց զբերոյն ինթելեռնուլ:
Լեզուն արեւմտան մաքուր հայերէն է. բաւա-
կանէն աւելի ընտիր ու վաճմ գաղափարներով
կարոնքըր պակաս չէն: Պր. Եսգոյեան մտքը յղա-
ցածը՝ կրցած է նաեւ վայելելու ու բնական է
միանգամայն պայծառ ու անբնականորէն ոճով
լափի վերածել: Գլխի ստով չենք ուզեր բսել թէ
երկու ամեն սխալ չէրք է, այլ այս սխալներն
այնչափ քիչ են, որ ամայն վրայ կոթիւնին այնչափ
չի կշռեր, երբ միւս մասին նժտար որդէն կը հա-
կեցընէ զմեզ ստիպելու շափ, որ օգ բարձրացող
նժտար օրը թողուք:

Այս ստեղծակի եւ մանաւանդ “Ամալթ-
եղջիւր”, ջինջ հայելի են Բարեոյ հեղինակներուն
բարոյստիրական զգայմանց:

ՈՂՈՏԵՐԻ ԹԵՐԹՈՐԻ ԺԱՂՎԷՓՈՒՆՁ

1. Հայական համըրգը Պարիսի համաշխարհական
ցուցահանդիսին մէջ: — 2. Թէ ինչու “Համաշխարհա-
նայ տեսնելու ուշացած է: — 3. 30.000 բոլոր աշխիւր
բարեկարգութիւն մը: — 4. Սանաարեան Պարծարանի
վարչութիւնն՝ ի Կ. Պոլսի հաստատուն վարչաւմնը կը
գնէ: — 5. Գործըր ջանշունը 25 ամալ գրական գործու-
նելութեան յոյճանը: — 6. Մատենայ Մամուրանի 50-
ամալ յոյճանը: — 7. Բուսմոյն արուեստահա-
նդուն եւ արգայնը: — 8. Ամերիկայի Հայոց Հրատա-
րակչութեան Ընկերութիւնն է “Տըգըրիս” դաղարումը:
— 9. Արեւելագիտաց ժժ. Համաժողովը: — 10. Պո-
ստերուրգի Համաշխարհային Արեւելեան բաժնին 50-
ամալը:

Օգտակար գիտելիքներ:

1. Հայ-թու ճարտարութիւնը հմտագործութեան
չափանշանն է: Այս մասին Սիմֆերոպոլի
Ղալաբար քահանայ Թովմէֆեան կը ծանուցանէ
մեզ հետեւեալը:

“Ս. Պետրբուրգի “Մարինան” կայսերա-
կան օպերային երաժշտական խմբի ուսուցիչն եւ
գեղական” տաղանդաւոր երաժիշտ Պ. Գիորգի Սիմ-
ֆերոպոլի Կալուշիկի նախանշանութեանը (հայ երե-
ստապարզներէն) պիտի կարմաի քառամայն, օրի-
նական կը երգեցիկ խումբ: Գարեգին երաժիշտ
Կալուշիկի ղեկավարութեամբ՝ այդ երգեցիկ
խումբը հայկական ժողովրդական, ազգային եւ

եկեղեցական երաժշտական համերգեր պիտի տայ
առաջիկայ 1900 թ. Պարիզում տեղի ունենալը
Համաշխարհային ցուցահանդիսում: Երգեցիկ խմբի
անդամների ընտրութեան. պարտաւանդ տեղի եւ
այլ պայմանների մասին մանրամասնաբար կ'ստա-
նուի ընթերցողներին մի ուրիշ անգամ: Բնտրի այս
ուրախութեւն եւ ամեն մի հայ մարդու խորին ուշա-
դրութեան արժանի լաւը հայոցը յարգելի
ընթերցող հայ հասարակութեան, յոյս ունիմ որ
ամեն մի հասկացող, բանիմաց եւ պարտաճանաչ
հայ, իւր բարոյական եւ նիւթական աշխուրթինը
չպիտի ինայի այս գեղեցիկ գործի յաշնութեան
օգտին:

“Անահիտ” ալ (թ. 11) Պարիզի մէջ հայ
երաժիշտ-ներ մասին կը գրէ: “La Tribune de
Saint-Gervais երաժշտական ամսագրերը, զոր կը
հրատարակէ “Սըրյալ քանթոնում”՝ եկեղեցական
երաժշտութեան նոր հիմնաւած ընկերութիւնը,
կը ծանուցանէ իր Օգոստոսի թուին մէջ թէ
Պ. Բիւն. Օպերի, արեւելագետ եւ անդամ այդ
ընկերութեան, յաւաքիկայ ձմեռ. երեք բանախո-
տութեանը պիտի ներկայացընէ հայկական երաժշ-
տութիւնը (եկեղեցական եւ ժողովրդական) Բա-
րիզի նուագաւանդներուն: Պ. Եղիապարեանցի ծա-
գինն է որ կը սկսի իրագործուիլ: Բանախոտ-
ութիւններուն պիտի ընկերական շարականներու
խմբովին երգեցողութիւններ զոր պիտի կատարեն
Ս. Ժեւեղի հայկական երաժշտական Պ. Զաւլ
Պարիզի երգիչները եւ ուրիշներ պիտի երգէ Պ. Ե-
ղիապարեանց:

2. Թէ ինչու “Համաշխարհա-
նայ տեսնելու” “Համաշխարհային” խմբագրութեան
կընդունին հետեւեալ յայտարարութիւնը: “Հա-
մաշխարհ” գրական եւ գիտական ամսագրերը,
որ պիտի հրատարակուէր մեր խմբագրութեան տակ
եւ ծախքերով այս ամայն սկիզբը, մեզմէ անկախ
պատճառներով մէկ ամայն շափ ուշ լայն պիտի
տեսնէ: Աւտոբոյն եւ Պուլիկարիյ միջեւ ծանա-
պարհներու փնտաւորը՝ երկաթուղիներու երթ-
եկներով ինքն գոյաբացած լինելով, մեր թմե-
րին տպագրական տառերով մեր կարծած ժամա-
նակէն գրեթէ մէկ ու կէս ամիս յետոյ պիտի ժա-
մանեն:”

“Համաշխարհային” նոր հասցեն է՝ Rédaction
“Hama'saran” 3, Place Monge. 3 Paris.

3. 30.000 բաւար լիւրի բարեբաւարութիւնը
“Իրանները” մէջ (թ. 65) կը կարգանք թէ Պր.
Խաչատուր Կարապետեան Անուշ՝ առաջ ամալը
ներուն 30.000 բոլոր (= 480.000 քրիւ) խու-
նայտ տաւած է: Փոխադրութեան համար պիտի
ստական կառավարութիւնն անմիջապէս երկաթու-
ղիյ կառուիչ յիշելոյն արամագրութեան տակը գրեթէ
է, որ տասն լինելով՝ ամալամալ գաւառները պիտի
մեկին՝ իւր նպատան անձամբ բաժնիւլ Համար:

4. Սահմանաւոր մարտարան՝ Լուրիկ—ձեր է
Կ. Պոլսի հաստատուն կալուշիկի ինչ գին է: Սահմա-
րեան Պարծարանին ստացուածքը. յայտմ ինչպէս
ծանօծն է արժեթղիներէ միայն կը կայանաւոր:
Պետական խորհրդական Պր. Կարապետ Եղեանը,
Սանաարեանի ստացուածքը վարիչը՝ որոշած է ինչ-

պէս կը կարգանք այլեւայլ լրագրաց մէջ, և Պոլէս անշարժ կալուածները ձեռք բերել արժեթղջող մէկ մասին փոխարէն, 30.000 լիւրայ արժողութեամբ խաւ մը գնուեր է, եւ արդէն զոնորմի մասն հաստուցուեր է:

Ե. Գրիգոր Զանգեռնի 25-փոյ իրաւն իր ձառնաւորներէ յոյժեղաւ: «Հաշվաւոր Պարթ. Զանգեռնի, որ իր առաջ փողովածոյի հրատարակութիւններով ահագին օգուտ տուաւ Հայաստանի որբերուն: Հրատարակագրական 25 ամեայ յոբելանք պիտի կատարուի Ռուսոյ մէջ Պր. Զանգեռնի գործերը բոլորն ալ առաւ լիցուով են: Ինքը մեծ հաշակ ունի Ռուսոյ մէջ եւ մեծ յարգանք կը վայելէ» եւն եւն:

Այսպէս կը կարգայինք «Իրաւունքի» մէջ (թ. 65): Այսօր մեր ձեռքը հասած «Մշակի» վերջին թուերէն (թ. 183) իմանա՞նք որ այդ յոբելանքն պիտի տօնուի եղբ. Հակոբ. Էր. (Կ. Յ. 16 ին, հիմա արդէն տօնուած բլլալու է): «Մշակ, բաւական երկար թղթակցութիւն մը նուիրած է յաղ. յոբելանքի, եւ ի մէջ այլոյ կ'ընէ. «Իր քառորդ գոր շարունակ համակրելի եւ շնորհալի հրատարակասօր ծառայցեղ է իր ոյժերը, գրեւթէ իր բոլոր ոյժերը պաշտպանելու եւ ժողովրդականացնելու Աղէքսանդր Բ. ի մեծ բեֆորմները — առաջ փողովքի եւ ամբողջ Ռուսականին առաջադիմութեան այդ հիմնադրուած... Բայց վրայ հասան սարսափելի տարիներ իրանց շտանգված աղէտներով, որոնք հէնչեղին Հայկական շարքը աշխարհի բոլոր ծայրերը զրկած սարսափ արտերու՝ եւ առաջին արեւագանգ տուողներէ մէկն եղաւ Գրիգոր Զանգեռնի, որ աշտանդուէր Բալթիկ լոս-թիւնք իր իշտաւ եւ իշտարկներէ մեծի բարգաւաճ» եւ գիտե՞նք թէ ինչպէս:

Գրիգոր Զանգեռնի գլխաւոր գործերն են՝ Изъ эпохи великихъ реформъ. Положеніе Армянъ въ Турціи եւ ամենակարեւորը՝ Братская Помощь, պատկերապարզ ստուար զիրքը: Սակայն Զանգեռնի ոյշտակով չշտանգուր «այլ միացնելով պրագագանդան մարդասիրութեան հետ, յատկացրց «Братская Помощь», գրքի արդիւնքը յօդուած թիւրքահայ նահատակների որբերի, որոնք համար հիմնեց մի քանի առաջ-Հայկական որբանոցի եւ որոնց օգտին շարունակուած է նպաստներ ժողովել զպիմանալի առնանաւորութեամբ, ընդգէտ նախանձուտացած ու անաւան յարանկմանց:

Կը մտղմենք յարդ. յոբելանքին ոյժ եւ կար իր սկսածն աւելի յաւորդութեամբ եւս շարունակելու եւ ի վերջոյ ոսկիղէն յոբելինի մը դասի նեայ պատկին ալ արժանալու:

Ե. Մամուլեան Մամուլեանի 50 փոյ յոյժեղաւ: Վերջիւնակէն աւելի փայլաւ յոբելեան մը պիտի տօնուի մօտ օրերո (Հակոբ. 29 ին, Ն. տուած. 17 ին) ի Զմիւռնիա. ուրախութեան հանդէս մը, որով պիտի պատկուի եւր զբաղական տարրերէն առնանահին գործիչներէն մին՝ Պր. Մամուլեան Մամուլեան: Առաջին անգամն է, որչափ գիտե՞նք, որ արմ.մոսեան Հայք յոբելանքներու շնորհիւ թեամբ կը պատրաստուի իրենց գործունեայ եւ արդիւնաւոր հրատարակասօր մը 50 ամեակը կատարելու, որուն

կը մասնակցին մինչեւ իսկ Ամերիկայի հեռաւոր գաղութանքներ: Ահա թէ ինչ կը գրէ մեզ Զմիւռնիայէն մեր թղթակիցներէն մէկը:

Ամիսներէ ի վեր լրագրաց Էնթուս մէջ հրատարակուեցաւ Մ. Մամուլեանի ի պատիւ իր գրական կենաց կատարուելի յոբելանքի, Ոմանք, մինչեւ իսկ յոբելանքին ինչ արդիւնք ունենալը շտանգ՝ սկսան յոբելանքին նուր արուելիք բնածանրուն վրայ արամագրութիւններ ընել: Էնթուրոնք ստուգիւ կը ցուցնեն թէ տակաւին քանիօն խաղութիւն կայ գրիչ շարժողներու մէջ՝ այս եւ նման հանդէսներու նկատմամբ: Թողունք նուրներն հանդիսաւորին կամաց ներքեւ, գիտե՞նք համառօտի իր կենաց ընթացքը: Մամուլեան Մամուլեան ծննդեամբ Զմիւռնիայի է, գաւաի Եղվահանէս Մամուլեանի եւ Թագուհի Մուրատ Մուրատեանի, հայրն աւ մայրը նոյնպէս Զմիւռնիայի է, սակայն իւր նախնիքը՝ մեծ հաւն Մամուլեան Մամուլեան գաղթած է Պարսկաստանէ: Մամուլեան Մամուլեան լոյս տեսած է 1830 թուականին. իւր ամսան սկիզբը ըսած է Սիրայի յունական գաղութին մէջ ուսկից անցած է իւր ծննդավայրը՝ Մեքարեան վարժարանն եւ ուր երկու երեք տարի սկսած շարունակելին ետքը մինչեւ է Մուրատեան վարժարանը: Հոն աւարտած է աւսան ընթացքն եւ պիտահեան վարժարանի տեւմը թողով՝ գործելու ասպարէզն անցած է: Մ. Մամուլեան իւր գործունէութիւնը ցուցցած է նախ և Պոլէս, ուր ժամանակով՝ Արամեան վարժարանին տեսչութիւնը վարած, պատրիարքարանի գլխաւորաւ եղած եւ ամիրաներու զուտկաց կրթութեամբ զգալած է. սակայն մայրաքաղաքին մէջ կատարած այս պաշտօններն երկարաւ չեղան: Ծննդավայրն եղած է իւր գործելու ընդարեակ ասպարէզը: Հոն կը գտնենք զինքն իր տեսուչ, հեղինակ, թարգման, եւ իր խմբագրական տպարանաւոր: Մեքարեան վարժարանին տեսուչներու շարքին մէջ կը հանդիպինք Մ. Մամուլեանի: Վարժարանին նախկին շէնքին մէջ, Սեփական էֆ. Ոսկիւն տեսչութեան պաշտօնէն հրատարակէն ետքն (1868), այս պաշտօնը կը յանձնուի Մ. Մամուլեանի, զոր մինչեւ 1878 վարելին ետքը կը թողու, սակայն երկու տարիէն վերտին կը կարգուի տեսուչ: Վարժարանին հին շէնքին տեղ 1886 ին նորադպրը կառուցանելին վերին, այս նոր շէնքին մէջ իր առաջին տեսուչ կը գտնենք նոյնպէս Մամուլեան, որ քանի մը տարի եւս շարունակելով 1889 ին կը թողու այս ծանր պաշտօնն եւ կը քաշուի բոլորովին այս ասպարէզին: Մեքարեան վարժարանին տեսչութիւնը կատարած ժամանակ, վարած է նաեւ Հոսիսիմեան աղջկանց վարժարանին տեսչութեան պաշտօնը: Այսպէս Մամուլեան 20 տարւայ իր փոքր տեսչութեան պաշտօնը վարած է Զմիւռնիայ վարժարանաց մէջ:

Իր հեղինակ, թարգման, Մ. Մամուլեան ունի բաւական գործեր, որոնք կը ցուցնեն թէ Մամուլեան գրիչը մեծաւոր գրական կեդրոնի համարն ունի եւ երկատարութիւնը նոր գիրք, նոր թերթ կարգաւ եւսանդեամբ լեցուած էր,

նոյն ժամանակները՝ Զմիւռնիոյ մէջ հրոտարա-
կուած վէպերու բազմութիւն մը կը գտնենք,
որոնց թուէն են նաեւ Մամուրեանի թարգմանած
վէպերն, առանց վրայ յիշեալ ժամանակաց աւել-
ցուցած է նորագոյն երկախրութիւններ եւ վէպեր։
Ատոնցմէ գտաւ ունի գպրոցական գրքեր եւ այս վեր-
ջիններն աւելի օգտակար եղած են մանկուոյն քան
աւջիններն։ Իւր գործերուն մեծագոյն մասը հրո-
տարակուած է Տէտեւեան եղբարց տպարանը, իսկ
իւր թարգմանութիւններն եղած են անգղերէնէն
եւ գաղղիերէնէն։ Մամուրեանի երկախրութիւն-
ներն ու թարգմանութիւններն են հետեւեալները։

Անգղիական նամականի.
Առաջին ընթերցարան.
Առողջաքանութիւն աղջկանց.
Բռնաւի իայ շարադրութեան.
Գիտելիք պարտեց աղջ.
Ենթորդ ընթերցարան.
Ընդհանուր պատմ. մասն Ա.
Ընդհանուր պատմ. մասն Բ.
Ընդհանուր պատմ. հատոր Գ.
Դրաքանութիւն.
Պատմութիւն Հայոց.
Տոնէն զորս Թատրիախագ.
Հայկական նամականի.
Առաջին տնտեսութիւն.
Սկզբնիկ մարդ.
Սէֆիւնց տունը.
Տիրալո կամ մեծ մարդ.

Մմուրի մէ երազները	թ. անգ.
Մմուրի	թ. գղ.
Մնծեան	թ. գղ.
Մնաքի շքանը	թ. գղ.
Բնութիւն	թ. գղ.
Գաղանք Բարիգի 8 հատ.	թ. գղ.
Երեք հրաքանակներ	թ. գղ.
Իվանով 3 հատ.	թ. գղ.
Ջափիկ	թ. գղ.
Խորհրդաւոր կղզի 3 հատ.	թ. գղ.
Կարապի երգը	թ. գղ.
Հազար ու մէկ զինքներ	թ. գղ.
Համառոտ պատմ. քնական զե- տութեանց	թ. անգ.

Մանկուիք	թ. անգ.
Մմուրեանի աղորի	թ. գղ.
Միքո մոլա	թ. գղ.
Պարսկոյ Դմիտրի 12 հատ.	թ. գղ.
Սկզբն Սափորը	թ. գղ.
Սիւրբիականի մը յիշատակը	թ. անգ.
Վէրդը	թ. գղ.
Քան տարի կտը	թ. գղ.
Փիլոսոփ	թ. անգ.

Վերջիշեալ հրատարակութիւններն դառ
Մամուրեան ունի «Արեւելեան Մամուլ», թերթն,
որ 1871-էն սկսեալ կը հրատարակուի իւր խմբա-
գրութեան ներքեւ։ Արեւելեան Մամուլ ի սկզբան
անդ Տէտեւեան եղբարց տպարանը, յիշեալ ժա-
մանակաց առիթ մ'ալ Մամուրեանի տպարանը լոյս
տեսած է 1883-ին Մամուրեանի իւր անուամբ սեպ-
հական տպարան մը բանալով, բնականապէս իւր
գործերն այլ եւս հրատարակուած կը գտնենք իւր
տպարանին մէջ։ Արեւելեան Մամուլ՝ բաց ի քա-
ղաքական եւ աստիճական նիւթերէ, կը պարու-

նակէ Զմիւռնիոյ ազգային գործերուն, անցեալ եւ
ներկայ տարիներու մէջ պատահած դէպքերուն,
ազգային այլ եւ այլ հանգէտներուն բովանդա-
կութիւնն, որոնք կրնան ժամանակին օգտակար
ըլլալ բանախրաց։ Մամուրեանի վերջին կտրեւոր
գործքն եղած է իւր ապարանին հաստատութիւնն,
ուր կը ապուին գիրքեր, տեղեկագիրներ, տոմսեր
եւն, Տպարանին մէջ ունի կազմուածքն մը եւ միա-
ցուցած է գրատուն մը, ուր կը ծախուին հայերէն
ամէն գիրք, Վիեննա, Վիետնիկ, Վ. Պոլսն եւ այլուր
սպուած՝ զպրոցական, գիտական եւ վիպական
գրքեր։

Մամուրեան բաց ի իւր գրական գործերէն
մասնակցած է նաեւ Զմիւռնիոյ կրթական հաս-
տատութեանց, որոնցմէ ոմանց նախագահութեան
պաշտօնը վարած են քաջալիքած է հաստատու-
թեան անդամները։

Այսպէս Մամուրեան թղթի եւ գրչի հետ
բազմաթիւ տարիներու գործը տեսած եւ այժմ
70 տարւան շքանք կրեած է. տարիներու հետ
միանգամայն դժգոյս սպասած, աղքատիկ ծերունի մը՝
այլ եւս գործի ապարդիւն քաջալիք է, թողլով
վերջին հաստատութիւնն իւր անգրանիկ որդւոյն,
Ամոյոյ 29/17-ին Զմիւռնացիք պիտի կատարեն
Մամուրեանի գրական կենաց յիշատակը յոբե-
ւանք. առաջինն է այս Զմիւռնիոյ համար. գրա-
կան մարդու մը յորելանքին ամէն ոք պէտք է մատ-
նայիլ։ Մայնք հա կրնայ մէկը հարցընել թէ
Մամուրեան արժանի է այս յորելանքին, կամ թէ
բռնեց Մամուրեան իւր տեսուչ, հեղինակ, թարգ-
ման, խմբագրապետ օգուտ ըրած է ազգին կամ
կրնա՞ր աւելի օգուտ ընել։ Այս արդումն էթէ
տեղացւոց դարձեալնք պատասխանն այնչափ նպաս-
տաւոր չենք ընդունիր, թէր ու դէմ գաղափար
ներ կան Զմիւռնիոյ ժողովրդեան մէջ Մամուրեանի
գործունէութեան վրայ, ոմանց կարծիքն է թէ
Մամուրեան աւելի կողմակցութեան ծառայած է
քան ընդհանուրին, բնական է Մամուրեան ունի
բազմաթիւ պաշտպանողներ, որոք մարդ աշխուժ
յն. թողունք այս հայերէն մեկի եւ կը յաւելունք
թէ Մամուրեան ինչու աւելի օգուտ ըլլաւ էթէ
իւր գրական կենաց մէջ ուրիշ ընթացք մը բռնեց.
հաստատու, որոշ եւ քիչ մ'ալ կրօնական նկա-
րագիր ցուցընէր։

Իւր թարգմանած վէպերուն մէջ կան այն-
պիսիներ, որոնք փոխանակ ժողովրդեան սիրտ
կրթելու, անոնց բարքը կ'ապականեն, միթէ կը
պակսէին ընտրելազգի վէպեր, իւր խմբագրապետ
նոյնպէս կրնար աւելի օգտակար ըլլալ հաստատու-
թեան էթէ իւր թերթն բռնեց անկողնական
դիրք մը. խմբագրապետ ըլլալ Մամուրեան, սակայն
ազգային ընդհանուրին գործերուն մէջ՝ տողերն
ըլլային ձայն հաստատութեան. բաց ըլլային իւր
թերթին գուններն թէ բարեկամաց եւ թէ թշնա-
մաց կարծիքներուն, թէ կողմն է թէ ընդդէմն
գրուած էինքուն։ Ահա այս եւ նման պատճառ-
ներու համար ոմանք կը գտնան իրենց համակրանքն
Մամուրեանի եւ խառնաք կը գտնեն ամոյոյ մէջ
կատարուելիք հանգէտն։ Այս Մամուրեան կրնար
շատ աւելի օգտակար ըլլալ՝ կրկնած ժամանակին

կը հաստատենք նաեւ իւր ամբողջ կենաց մէջ գործելու ունեցած եռանդին: Բաղձալի էր անշուշտ որ մեր հրապարակախօսները հետեւէին անոր եռանդան ու ամբողջութեան: Ի վերջոյ կը մաղձենք բոլոր սրտանց ալեգարդ յորեկարին, երջանկութիւն եւ ցնեղութիւն:

7. Ռուսոսէի որոշեալագոյնէն է աշխատել: Օգոստոս 28ին՝ կը փակուէր Ռուսոսէի մէջ բացուած արուեստահանդէրը, որ աւելի տեղական եւ մասնական նկարագիր ունէր: Ի մէջ բազմաթիւ այլ ցուցադրուող՝ կը փայլէին եւ երեք ազգայինք իրենց անուններով, պարծալ բլլալով հոյ անուան եւ հոյ ձեռագործին: Ի մասնաւորի մեծ գունդանալութիւն վայելէր եւ ինչպէս կ'իմանանք՝ «Իրաւունք» (թ. 65) Ալեքսանդրի կղզափագործութեան կազմածները, այսպէս զրա փականքի մասեր, բանալիներ եւն են, որոնք ձայնակի նրբութեամբ, զձագրական կանխաւարութեամբ, եւ փայլունութեամբ եւրոպական նշանանման շինուածքներուն կը հաստատուին: Պր. Տիգրան Մեւքիսեպեցիոս՝ որ Վիեննա եւ Պարզ արթած էր հոտաւեւ օժտագործութիւն, մասնագործութիւն եւ ստանդարտութիւն՝ կը փայլէր արուեստահանութիւնի մէջ իւր ստանձի գործարարին արտագրութիւններովը, ստանձի մեծապաղէկ կտորներովը: Պր. Տիգրան Մեւքիսեպեցիոս իրաւամբ կրնայ պարծիլ այսու որ իւր գործարարը բովանդակ Բուլղարիայ մէջ մտկն է: Պր. Յարութիւն Մանուկեան՝ որ գերմանական տան մը ներկայացուցիչն էր ցուցադրած էր իւր ծախած երկրագործական մեքենաները, որոնցմով արուեստահանագինն մէջ բազմութիւն հանդիսատեսաց առջեւ փորձեր կը կատարէր առնէն օր: Պր. Մանուկեան՝ ինչպէս կ'անխորհէ նոյն թերթերը, համեստ ընտանեաց գաւակ է, եւ իւր գործունէութեամբը միայն կարողացած է լաւ աշուն մը հանել հրապարակին վրայ: Ուրախ ենք այս երեք պատուական անձնաւարութեանց մեծ բերած արգենաց վրայ, եւ կը շնորհակտենք անոնց, որ իրենց ձեռաց արգեամբը փայլելով արուեստահանդիսին մէջ՝ ծանօթացուցած են հայութիւնն օտարաց եւ բարձրացուցած անոր վարիչը: Ար յուսանք սակայն որ Բուլղարահայեր ստով միայն չեն շատանար, այլ թէ հետեւեալներ ալ պիտի բլլան, որոնց կը մաղձենք ի որտէ նոյն փայլուն արգիւնները:

8. Աւերկայնէ Հայոց Էրտարութիւնը ընկերութիւնն է՝ Տիգրանի գաղափարները: Նիւ-Եօքիք հոյ գաղթականութիւնը հինից վերջին հաստատութիւնն էր որ կը կոչուէր «Ամերիկայի Հայ Էրտարականութիւնը ընկերութիւն», հաստատութիւն՝ որ մեծ օգուտներ կը խոստանայ եւ մեծամեծ յոյսեր կու տայ: Ընկերութիւնը մտադիր բլլալով առանձին կը գրեցուի մ'իւր ծրագիրն ու կազմակերպութիւնը ծանօթացընէ: «Չայն Հայրենային», առանձին թուոյն մէջ կը շատանայ միայն հրատարակել իւր նշարագին ու միջոցները: Ամերիկայի Հայ

Էրտարականութիւնը ընկերութեան նպատակն է մանկւղի միջոցաւ հոյ գաղթականութեան մասերը գաղափարներ նպաստել եւ շնանջ գերծ պահել զայն անբարոյականացուցիչ եւ ազգութենէն օտարարուցիչ ամեն ազգեցութենէ: Միջոց են առ այս՝ օգուտկար գրքերու եւ տեղաբնիկ հրատարակութիւն (հեղինակութիւն կամ թարգմանութիւն) ընդ նմին եւ իւր ուղղութեան իբր օրգան՝ շարաթաթերէրէ մը, բաղրովին յար եւ նման՝ մինչեւ իսկ խմբագրութեամբ՝ իւր նախորդին: Ամերիկայի Հայ Էրտարականութիւնը ընկերութեան խոստացած օգուտները որչափ ալ մեծ բլլան՝ նոյնչափ ալ աւելի հարկ է որ անոր կեանքն երկար բլլայ եւ ներքին հիւանդութիւններէ զերծ. եւ ապահով ենք որ «Թիֆլիսի միջոց Էրտարականութիւնը ընկերութեան» առաւած միայլուն օրինակին հետեւելով պիտի շնորհայ այս նոր, հաստատում մնայ իւր ընտրած վեճ՝ նպատակին՝ անոր պէս փայլեցական եւ հանրօգուտ գրքեր հրատարակելով:

9. Արեւելիկոց ԺԻ. Համալսարան: Ամայր ձին բաղադրուած է Հոգով՝ Արեւելագիտաց ԺԻ. Համալսարանը, եւ քանի մ'օրուան կեանքէ ետեւ յանգեաւ առ ժամանակ մը մինչեւ որ զարթնու գարնաւ 1900ին է Համբուրգ: Արեւելագիտաց այս ԺԻ. Համալսարանը մէջ տարաբան մասնաձիւց առնէն աւելի շատ ներկայացուցիչներն ունէր: Այս անգամ մասնակցեցաւ մի Հայ միայն, Ալեքսանդր Կարապետ Եղեանց, Պետական խորհրդական Ալեք. Ս. Եղեանց ընտրուեցաւ Իրանեան լեզուաց բաժնին նախագահ, եւ չօլպիցեց Պետարո Մեծին՝ Ռուսիոյ կայսեր Հայոց հետ աւելցած յարաբերութիւնները, որոնց արձանագրութիւններն իրեն իսկ հրատարակած էր, հատարելով զանոնք իւր Сношения Петра Великого съ Армянскими Народами գրքին մէջ:

10. Պետերբուրգի Համալսարանի Արեւելեան Բաժնի 50-Թեւիչ: «Մշակի» մէջ (թ. 183, 184) կը կարդայք թէ 1904ին կը լրանայ Պետերբուրգի Համալսարանին Արեւելեան բաժնին (faculté) 50 տարեան գոյութեան ջրնանք, եւ այս առթիւ Համալսարանը կը պատարասէ նոյն բաժնին գործունէութեան մանրամասն պատմութիւնը: Արդ այս բաժնին առնէն նշանաւոր ձիւղերն մին է Հայ-Պետերբուրգի, որուն նպատակն է Հայոց լեզուին, պատմութեան եւն քիչ ուսումնասիրած կողմերը բուսարանել: Արեւելեան բաժնին այս մասին շարք մը հետազոտութիւններով՝ ձեռաւ գրաց հրատարակութեամբ մեծ ազդեւ նպատակ է արդէն հայագիտութեան զարգացման: — Տեսնենք սակայն քիչ մ'ալ անհայտ իրականութիւն: «Սակայն կոպիտար», ի գրէ «Մշակ» իւր առաջնորդութիւն մէջ, «որին նախիրված եւ Արեւելեան Գաղականութիւն գործունէութեան մը նշանաւոր մասը, ոչ մի ձեւով չէ աշակցել Գաղականութեան աւելի եւս լրջանցներու եւ բնութագրերու նրա օգուտեւ գործը. եւ ոչ մի կոպ չէ հաստատել նրա հետ: Մինչդեռ հետազոտութեան ստորագրէր

¹ Աս՝ ինչպէս նաեւ Թի. 3 եւ 4՝ անցալ ամսին մնացած են, առ պակասութեան տեղից ստիպուած եղածը «Կապիւլեփուշն» յայտարարելու:

եւ նոր հետաքրքրութեան ծաւալը շատ ընդարձակվել են եւ առաջ են եկել բազմաթիւ հարցեր, որոնց բնութիւնը պահանջում է գործողներ, պահանջում է ժամանակ եւ փող: Պրոֆ. Մարքիր ճառի մէջ, որ խոսեց այս գաբնանի դիտարկողական պատկանելու միջոցին, ցաւ է յայտնում որ մինչեւ այժմ գայութիւն չունի մի գիտնական ընկերութիւն, որ նպատակ դրած լինէր Հայաստանի եւ Վրաստանի հնագիտական ուսումնասիրութիւնը միջոցաւ այդ ուսումնասիրութիւնը խոստանում է շատ կարելիոր հետեւանքներ թէ անսական եւ թէ նոյն իսկ գործնական տեսակետից: Ի վերջոյ՝ «Մշակ» կը յանդիպէ ուղիղ եղբակցութեան՝ որ Անգլոփոնական պէտք է նպատակ կազմելու այն ընկերութիւնը, որուն նպատակն է բլլալու է Անգլոփոնական ուսումնասիրութիւնը: Այսպէսով կովկասը, թէ Արեւելեան բաժնին իւր երախտագիտութիւնն յայտնած կ'ըլլայ, եւ թէ նաեւ երկրին մեծ օգուտ կ'ընէ, որ զեւ կարօտ է ուսումնասիրողներու բազմաթիւ խմբերու գործունէութեան: Թէ եւ այսպիսի ընկերութեան մ'անհրաժեշտութիւնն Պետերբուրգի հայ գաղթական համայնութեան բանիմաց անձնաւորութեանց չըլնանին մէջ ճանչցուած է, առկայ գործնական ելք մը զեւ չի խոստացուիր: «Մշակ» կարծեմք՝ այժմէն իսկ ձեռնարկելու է այն գործին՝ որով պիտի պատուի ապագայ ընկերութիւնը, եւ առ այս՝ խորհրդ կու տայ՝ Տիգրէի եւ Բագուի մէջ հաւաքել մեծածախական գումար մը եւ դրել Համալսարանին, որով կը գիւրաւայ այժմէն իսկ անգլական գիտնական հետազոտութիւններ կատարելու: Այս կարծեմք մենք ալ, ինչպէս ուղիղ խոսեման առաջին քայլն է, որուն նպատակն՝ ամէն ճշմարիտ ազգասիրի բարոյական պարտքն է:

ՕԳՏԱԿԱՐ ԳԻՏԱԿԱՆ

— Գնումն հրապարակէ: Անգլիական ընկերութիւն մը՝ Մեքսիկայի Պոպուկատեպեպեկ հրաբուխը 250.000 գոլարի գնած է վերջերս: Հրաբխին խառնարանին մէջ՝ կ'ընտել թէ ծծմբոյ ամանանքն խաւերը գտնուին:

— 1899 Գաբնայ Գաբնայ (critique) օրը կը համարին շատ փորձողներու Նոյ. 13ը, վասն զի նոյն օրն «երկիրս պիտի կործանին», այնու որ Բիելեան գիտաւորն երկրիս ճամբան պիտի կտրէ: Սակայն ասոնց վախն արդարացի չէ: Բիելեան գիտաւորը 1846ին քայքայած է, հետեւաբար ինք չէ երկրիս ճամբան կտորղը, այլ Անգլոմեքսիկաներուն երամը, որոնց ճամբուն վրայ հաւանականաբար այս կամ այն գիտաւորն ալ կ'ընթանայ: Բաց աստի Բիելեան գիտաւորն ընկերներուն ալ պիտի հանդիպի երկրիս Նոյ. 27ին, սակայն այս շատ չափ՝ սլացիկ աստղաց հիւնակ է եւ անանելու արժանի տեսարան մը պիտի ներկայացնէ:

— Գոռնայի պարիստիքը լրբիլներ: Անհաւատարմ արդիւնք յառաջ բերող՝ գոռնայի տպագրութեան նոր մեքենայ մը հնարած է Իվան Օրլովը՝ գլխաւոր ճարտարապետ եւ Պետերբուրգի պետական տպարանի տեսուչը: Արդէն իսկ ընկերութիւն մը կազմուած է այս մեքենան լրագրաց եւ գրող գոռնայի պատկերաց տպագրութեան համար շահագործելու: Ցայժմ գոռնայի տպագրութեանց համար հարկ էր գոյներն հետգնետէ գործածելու առաջնոյն շարժալու սպասելէն ետքը: Օրլովի մեքենան՝ գլանի (Cylinder) մէկ դարձմամբ պատկերին բոլոր գոյներն համաժամանակ կը տպագրէ: Պատկերին հարկաւոր եղած գոյներուն թուոյն համեմատ, առանձին առանձին տախտակներ (Platte) գլանին կոր մակերեսութիւն վրայ կարգաւ կը գետնադրուին: Զատ գլանիկ մը՝ այս տախտակներուն հարկաւոր ներքի մեծ գլանին դարձած միջոցին կը հայթաթէ: Այս բոլոր տախտակներն մին միսեն ետեւ իրենց գոռնայի գծագրութիւնը կը գործուն պատկերը տպող գլանին (Compositionsvalze) վրայ, եւ այս վերջին ալ բաղադրուած գոռնայի պատկերը թղթին վրայ կը հաղորդէ: Մեքենային ետեւութիւնն է ուրեմն որ գոյներն հասարակաց մակերեսութիւն մը վրայ հետգնետէ կը գործուն, որմ ետքը վերականգնալու թղթին վրայ կը տպուին: Մեծ գլանը՝ քսաներորդական վայրէկներն մը մէջ շրջան կ'ընէ եւ այս միջոցին ներքի տախտակները կը մատակարարուին եւ իրենց պատկերն յառաջ կը տանին: Զեւր բերուած արդիւնքը մեծ կատարելութիւն ունի եւ գոյներու քանակութիւնն ամենեւին տարբերութիւն չունի մեքենային համար: Լուստին Nature լրագիրը՝ որ առաջին անգամ այս բոլորը կը հրատարակէ՝ այս մեքենան՝ գոռնայի տպագրութեան համար գարագալուս կազմող կը համարի:

ՊԵՐՍԻԱՆ ԾԵՍՈՒԹԵԱՆ

Վիեննա, 26 նոյեմբեր 1899:

Անգլիա - Տրանսիլա: Վերջապէս 24մըրըլէյն յաղթանակեց. որուն, արդեւ Տրանսիլալի. — բայց ոչ. ընդդէմ թագմաթի խաղաղասիրաց եւ նոյն իսկ Վիկ-